

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ УМІНЬ У ПРОЦЕСІ ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Стаття посвячена проблемам формування творческого потенціала будущего учителя музыки. Раскрыты понятия «умения», «творческие умения». Значительное внимание отведено особенностям формирования навыков импровизации, интерпретации в процессе дирижерско-хоровой подготовки студентов.

Ключевые слова: творческие умения, импровизация, интерпретация, дирижерско-хоровая подготовка.

Сучасні проблеми розвитку і становлення суспільних відносин диктують необхідність перегляду домінуючих основ навчання та виховання молоді. У відповідності до Законів України "Про вищу освіту", Основних положень Державної національної доктрини розвитку освіти України, до вимог Болонської угоди передбачається створення сприятливих умов для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України. У зв'язку з цим першочерговою потребою вищої школи є необхідність реформування теоретичних та методичних основ педагогічного процесу, які повинні бути спрямовані на формування нової генерації педагогічних кадрів, розвиток творчої особистості вчителя, здатної до реалізації та самореалізації свого природного "Я" та набутого професійного потенціалу.

Специфіка педагогічних функцій учителя музики вимагає використання художньо-творчих умінь та навичок у всіх ланках мистецької діяльності, а саме в інструментальному та хоровому виконавстві, диригуванні тощо. Здатність та вміння творчо реалізуватися не є вродженою якістю фахівця, вона формується і розвивається в активній музичній діяльності та в цілеспрямованому педагогічному процесі. У зв'язку з тим, що колективна, а особливо вокально-хорова творча діяльність вчителя музики, є пріоритетною функцією, то виникає необхідність у підвищенні ефективності саме диригентсько-хорової підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах.

Сучасна педагогічна наука постійно уточнює, конкретизує поняття "творчість", "творчі уміння", "творча особистість", "творча діяльність". Розробці та аналізу вищевказаних понять присвячені праці А.В. Алексєєва, А.М. Коршунова, Б.М. Кедрова, В.А. Кан-Каліка, С.О. Сисєвої, Р.П. Скульського та інших. Наукова думка у вивченні та створенні "теорії творчості" віддає пріоритет особистості з її неповторністю, самоцінністю, підкреслює, що творча діяльність повинна перетворювати, змінювати особисті якості людини з вектором удосконалення.

Видатний психолог ХХ століття Л.С. Виготський надав власного тлумачення природи творчості, уяви. Вчений вважав, що творча діяльність людини, - це будь-яка її діяльність, під час якої вона створює нове, чи то в емоційно-чуттєвій сфері, чи інтелектуальній, чи в практичному досвіді. Л.С. Виготський обґрунтовує дуже важливі психолого-педагогічні положення: "Усе, що оточує нас і що зроблено рукою людини, увесь світ культури, на відміну від світу природи, - усе це є продуктом людської уяви і творчості, який ґрунтується на цій уяві. Усе, що виходить за межі рутини і у чому є хоча б йота нового, зобов'язано своїм походженням творчому процесу людини" [1, с.80]. Особливо важливою для педагогіки є гуманістична позиція видатного психолога щодо здатності кожної особистості творчо діяти. "Якщо розуміти творчість у широкому психологічному смислі - як створення нового, - підкреслював він, - легко дійти висновку, що творчість є долею усіх - більшою, або меншою мірою, вона також є нормальним і постійним супутником дитячого розвитку" [1, с. 18].

На думку С.О. Сисєвої, "творчому підходу до педагогічної діяльності студентів потрібно навчати ще у ВНЗ, готуючи їх як до нестандартних ситуацій, так і до нестандартних рішень, яких вимагає нестандартний підхід, тобто педагогічна творчість" [7, 42]. Але

можливість "нестандартних рішень" буде реальною при ґрунтовній сформованості такої багатокомпонентної системи як "творча особистість", що містить в собі елемент "творчі уміння".

Згідно висвітлених позицій справою мистецької педагогіки стає віднайдення творчого потенціалу особистості, розвиток творчих якостей, формування відповідних умов для організації творчої діяльності. Ця проблема займає провідне місце в теорії і практиці музичної освіти та є предметом багатьох досліджень, пошуків, дискусій в галузі музичної педагогіки та психології. На думку вчених, вища музична освіта повинна цілісно, інтегративно, на загально-філософських, загально-культурних, психолого-педагогічних засадах забезпечувати якісне формування творчих умінь студентів, включати їх у творчу діяльність.

Будь-яка діяльність передбачає активне застосування різних умінь. Визначення цього поняття дають такі вчені як Є.І. Бойко, Ф.Н. Гоноболін, П.Н. Груздьов, Г.А. Засобіна, Н.В. Кузьміна, Л.Н. Лаврова, А.С. Линда, Н.Д. Левітов, Д.Ф. Ніколенко, К.К. Платонов, Н.А. Риков, А.В. Усов, Г.А. Урклін та інші. Спираючись на їх думку, можна виділити декілька аспектів його розгляду:

- уміння як здатність виконувати певну діяльність або дії в нових умовах, що утворились на основі раніше набутих знань і навичок (Н.В. Кузьміна, К.К. Платонов, Ф.Н. Гоноболін, Г.А. Засобін та інші);

- уміння як "сплав", система знань і навичок, які знаходяться в постійній готовності до функціонування (Є.І. Бойко, П.Н. Груздьов, Д.Ф. Ніколенко, Н.А. Риков, А.В. Усов та інші);

- уміння як знання в дії (А.С. Линда, І.А. Урклін та інші);

- уміння як компонування знань у будь-якій комбінації, використання їх на практиці в умовах, обставинах, що відрізняються від тих, в яких вони формувались (В.А. Крутецький, Е.Г. Балабасова);

- уміння як складне інтегроване поєднання емоційно-чуттєвих, інтелектуальних, мотиваційно-потребових якостей особистості, які проявляються в свідомій практичній діяльності (Є.А. Мілерян).

Проаналізувавши різні підходи, ми дійшли висновку, що "уміння" - це інтегративна властивість особистості управляти взаємопов'язаними інтелектуальними, емоційно-чуттєвими і практичними діями. В своїй основі вони мають здібності, знання та навички, які ефективно відтворюються у власній діяльності. Аби дати визначення поняттю "творчі уміння" пригадаємо, що "творчість - це завжди створення чогось нового на основі перетворення отриманих знань: нового результату, або оригінальних шляхів і методів. Новизна і перетворення – дві найбільш істотні характеристики творчості" [1, с.82]. Поєднуючи поняття "уміння" та "творчість", визначимо "творче уміння" - як складну систему якостей особистості, що переходять в площину практичних дій, спрямованих на отримання результату в творчій діяльності. В своїй основі вони мають творчі здібності, знання та творчі навички.

Розглянемо деякі особливості формування творчих умінь майбутнього вчителя музики в системі диригентсько-хорової підготовки. Цей процес у музично-педагогічній практиці є досить проблематичним. Традиційно педагоги головним своїм завданням вбачають формування у студентів, у першу чергу, обов'язкових специфічних фахових умінь. Тим самим складним і не до кінця з'ясованим на практиці залишається процес формування творчих умінь студента в загальній концепції професійного становлення майбутнього вчителя музики. Диригентсько-хоровий цикл (диригування, хорознавство, практикум роботи з хором, хоровий клас, хорове аранжування) є складною системою взаємозалежних та взаємовпливових компонентів. На нашу думку, саме у "Практикумі роботи з хором" та "Хоровому класі" активно синтезуються фахові уміння студента, набуті в процесі вивчення всіх музично-теоретичних дисциплін, в тому числі й диригентсько-хорових, які дозволяють студенту максимально проявити себе в творчій діяльності.

Як показує практика, однією з головних психолого-педагогічних умов взаємодії учасників хорової діяльності є діалогічний стиль спілкування хормейстера та учасників хору. Цей стиль є запорукою встановлення психологічного комфорту, дуже важливого в процесі творчої співпраці педагога та студента. Технічно-творче опрацювання кожного твору, вмело вибудована взаємодія суб'єктів диригентсько-хорової діяльності є стійкою основою для розкриття творчого потенціалу студента. Педагог повинен "відчувати виконавський колектив, як єдиний багатоколірний і багатозвучний інструмент, що складається з живих, індивідуально мислячих, чутливих і творчих музикантів-художників", - говорив А.М. Пазовський [5, с.104]. Це говорить про те, що нав'язування хористам диригентського бачення твору - дуже небезпечний та нерезультативний шлях формування і розвитку їх творчих здібностей.

Важливою складовою цього процесу є імпровізаційно-інтерпретаторські уміння, які є дієвим засобом у здійсненні творчої діяльності особистості. На нашу думку, вміння імпровізації та інтерпретації дуже тісно пов'язані. Вони є особистісно-психологічними утвореннями, вагомими засобами в якісному, ефективному здійсненні музично-педагогічної діяльності. Це вміння, які здатні виникнути тільки на "добре підготовленому ґрунті", пов'язаному з натхненням, інтуїцією, уявою, фантазією, емпатійними процесами. Вони є синтезом співтворчості авторських задумів та реалізації власних творчих надбань.

Необхідно звернути увагу на те, що уміння імпровізувати та інтерпретувати базуються на особистісно-психологічних характеристиках студента та передбачають високу сформованість диригентсько-хорових умінь. З одного боку ці вміння є повноцінними, самодостатніми компонентами творчого процесу, а з іншого - результатом творчих надбань особистості. Необхідно відмітити, що у навчальному процесі недостатньо приділяється увага формуванню імпровізаційних та інтерпретаційних умінь для реалізації організаційно-комунікативної функції майбутнього вчителя музики, адже це дуже важливо для створення власного, індивідуального, педагогічного стилю роботи студента, який буде спрямований на побудову нестандартних творчих ситуацій та прийняття відповідних рішень, для формування особливого "почерку" керівництва учнівським мистецьким колективом.

Важливість формування і розвитку елементів творчості та імпровізації в музичній освіті доводив Б.Л. Яворський. Він зазначав: "Необхідно, щоб кожен музикант міг мовою свого мистецтва хоча б найпростіше виражати свої думки. Треба, щоб кожен міг імпровізаційно проспівати хоча б найпростіший уривок мелодії, акорди" [3, с.23].

Сучасна музично-педагогічна наука має в своєму активі цікавий теоретичний та практичний досвід в галузі формування імпровізаційних умінь. Історичні витoki поняття „імпровізація” були пов'язані із видами мистецтв, які характеризуються музичним виконавством. До XIX століття не існувало поділу між виконанням та інтерпретацією. Але поступово ці процеси стали розмежовувати. „Виконання” розуміють як точне прочитання авторських задумів, а "інтерпретацію" – як вираження особистісно-психологічного бачення мистецького твору. Спільні історичні підвалини цих понять сформували сучасне трактування "інтерпретації" в мистецькій педагогіці як виконання авторського твору на основі реалізації фахових, творчих, особистісних надбань виконавця.

У вузівському навчальному процесі ефективно формування імпровізаційно-інтерпретаторських умінь відбувається на заняттях з дисциплін "Хоровий клас" та "Практикум роботи з хором". Маючи в активі вокально-хоровий твір, студент за вимогами курсу повинен розучити та відтворити його із студентською "хоровою лабораторією". Важливо при цьому, щоб викладач ставив завдання перед студентом будувати свою роботу нестандартними засобами та шляхами, а саме: вправи на розспівування і формування вокально-хорових навичок складати самостійно, на основі набутих методично-теоретичних знань; планувати етапи роботи над твором, відштовхуючись від традиційного підходу, але з нестандартними рішеннями, враховуючи загальну концепцію твору; створювати власну вербальну основу для спілкування, зокрема презентації матеріалу; використовувати засоби художньої виразності, відмінні від авторського тексту; використовувати "нешаблонний" диригентський жест.

Звичайно, такий підхід до опрацювання вказаних практичних курсів передбачає обов'язкову аналогічну творчу роботу в процесі освоєння інших диригентсько-хорових предметів (хорознавство, диригування, аранжування). Виконуючи поставлені творчі завдання, студенти поєднують уміння імпровізації та інтерпретації. Відпрацювання даного творчого блоку є результатом синтезу власних емоційно-психологічних та інтелектуально-логічних процесів на фаховому рівні. Такі творчі завдання сприяють розвитку у студентів самостійності, творчого мислення, зацікавленості майбутньою професією.

Отже, на наш погляд, формування імпровізаційно-інтерпретаційних умінь майбутніх учителів музики в диригентсько-хоровій підготовці повинно здійснюватися в наступних напрямках:

- пізнання мистецького твору, яке виражається у вербальній формі;
- безпосереднє виконання твору;
- формування власного, "нешаблонного" стилю диригування;
- аранжування музичного матеріалу;
- транспонування вокально-хорового твору;
- планування роботи над твором;
- проведенні організаційно-репетиційних процесів.

Таким чином дисципліни диригентсько-хорового циклу є зручною навчально-творчою лабораторією, де студент має змогу розвинути в собі відповідні комунікативно-творчі вміння імпровізації та інтерпретації.

Література

1. **Выготский Л.С.** Психология искусства. - М., 1986. - 329 с.
2. **Крутецкий В.А., Балбасова Е.Г.** Педагогические способности, их структура, диагностика, условия формирования и развития. - М.: Прометей, 1991.-109 с.
3. **Морозова С.Н.** Основные направления и приемы развития детского творчества в педагогической деятельности Б. Яворского и его учеников: Из истории музыкального воспитания. Хрестоматия / Сост. О.А. Апраксина. - М., 1990. -118 с.
4. **Падалка Г.М.** Педагогіка мистецтва. - К., 2008. – 272 с.
5. **Пазовський А.М.** Дирижер и певец. - М.: Госмузиздат, 1959. – 157 с.
6. **Рудницька О.П.** Педагогіка: загальна та мистецька: Навчальний посібник. - К., 2002. - 270 с.
7. **Сисоєва С.О.** Основи педагогічної творчості вчителя: Навчальний посібник. - К.: ІСДОУ, 1994. - 112 с.

УДК 378.637.016:78

Омельченко А.І.

ДО ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

В статье рассматривается сущность понятия «студент», рассматриваются проблемы адаптации студентов первокурсников в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: студент, условия адаптации, специальная подготовка.

До провідних проблем педагогіки вищої школи належить адаптація студентів у вищому навчальному закладі. «Студент» у перекладі з латинської означає "той, хто навчається". За визначенням С.С. Вітвицької, «студентство це мобільна група, метою існування якої є організована за певною програмою підготовка до виконання професійних і соціальних ролей у матеріальному і духовному виробництві» [2; 108]. Активна взаємодія з різними соціальними утвореннями суспільства, а також специфіка навчання у вищому